

DŽ. M. KUCI

**ŽIVOT I VREMENA
MAJKLA K**

Prevela
Arijana Božović

— Laguna —

Naslov originala

J.M. Coetzee

LIFE & TIMES OF MICHAEL K

Copyright © J.M. Coetzee, 1983

By arrangement with Peter Lampack Agency, Inc.

350 Fifth Avenue, Suite 5300, New York, NY 10118 USA.

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*Rat je otac svemu, svemu kralj:
Jedne je izneo kao bogove, druge kao ljude,
Jedne je učinio robovima, druge slobodnima.**

* Heraklit, Fragment 53 (Prim. prev.)

I

Prvo što je babica uočila na Majklu K dok mu je pomagala da iz majke dođe na svet bila je zečja usna. Usna se izvijala poput puževe nožice, leva nozdrva je zjapila. Načas zaklonivši dete od majke, babica je gurnula prst u majušni pupoljak njegovih usta i odahnula videvši da je nepce čitavo.

Majci je rekla: „Ovo ti je na radost, oni donose sreću u kući.“ Ali ni tada ni kasnije, Ana nije marila za ta nedovršena usta koja su joj, budući uvek otvorena, razotkrivala ružičasto živo meso. Ježila se na pomisao šta je u njoj raslo svih tih meseci. Dete nije moglo da sisa te je plakalo od gladi. Pokušavala je s bočicom; kad se pokazalo da ne može ni da cucla, hranila ga je kašičicom, cepteći od nestrpljenja kad bi se zagrcnulo i povratilo i zaplakalo.

„Srašće mu to kasnije“, tešila ju je babica. Usna, međutim, nije srasla, bar ne dovoljno, a ni nos se nije popravio.

Nosila je dete na posao i vodila ga sa sobom kad više nije bilo beba. Pošto su je smeh i sašaptavanje boleli, sklanjala ga je od druge dece. Iz godine u godinu Majkl K je sedeo na ćebencetu gledajući kako majka glanca tuđe podove, učeći se da bude ćutljiv.

Zbog te njegove mane, a i zato što nije umeo brzo da misli, Majkla su nakon jednog kratkog pokušaja ispisali iz škole i poverili na staranje Hojs Norenijusu u Faureu, gde

je o državnom trošku proveo ostatak detinjstva sa drugom manje ili više zaostalom i zlosrećnom decom učeći osnove čitanja, pisanja, brojanja, čišćenja, ribanja, nameštanja kreveta, pranja sudova, pletenja korpi, stolarstva i kopanja. Sa petnaest godina je napustio Hojs Norenijus i zaposlio se u Gradskoj upravi u Kejptaunu, Odsek za parkove i vrtove, kao Vrtlar III (b) razreda. Tri godine kasnije napustio je Parkove i vrtove da bi, nakon što je neko vreme proveo bez posla ležeći na krevetu i zureći u svoje šake, počeo da radi kao noćni čuvar javnih toaleta na Grinmarket skveru. Jednog petka, kad se kasno noću vraćao s posla, u metrou su ga napala dva neznanca, pretukla ga i otela mu ručni sat, novac i cipele, ostavivši ga da leži ošamućen sa posekotinom na mišici, iščašenim palcem i dva slomljena rebra. Posle te nezgode odustao je od noćnog rada i vratio se u Parkove i vrtove, gde je s vremenom napredovao u službi da bi na kraju postao Vrtlar I razreda.

Zbog svoga lica K se nije družio sa ženama. Najlagodnije se osećao kad je bio sam. Oba njegova posla pružala su mu izvesnu osamu, mada ga je dole u javnim toaletima mučila oštra neonska svetlost koja je bleštala sa belih pločica stvarajući prostor bez senki. Od parkova su mu najdraži bili oni sa visokim borovima i senovitim stazama između plavih afričkih ljiljana. Dešavalo se da subotom prečuje podnevni topovski plotun i do predvečerja nastavi da radi sam. Nedeljom ujutru bi duže spavao; nedeljom po podne je obilazio majku.

Jednog junskog jutra, u trideset prvoj godini života, Majkl K primio je hitnu poruku dok je grabuljom skupljao lišće u parku De Val. Poruka je, iz treće ruke, dolazila od majke: otpustili su je iz bolnice pa ga moli da dođe po nju. K je odložio alat i otišao autobusom do bolnice Somerset, gde je pred ulazom zatekao majku kako sedi na klupi u malenom

krugu sunčeve svetlosti. Bila je potpuno odevena, osim što su joj cipele za grad stajale kraj nogu. Kad je ugledala sina, briznula je u plač, zaklonivši oči rukom kako je drugi bolesnici i posetioci ne bi gledali.

Mesecima je Ana K patila od užasnih otoka na nogama i rukama; zatim je i stomak počeo da joj otiče. Primili su je u bolnicu kad više nije mogla da hoda i kad je jedva mogla i da diše. Pet dana je ležala u hodniku okružena žrtvama uboda nožem, tuča i ranjavanja vatrenim oružjem od čijih jauka nije oka sklopila, potpuno zaboravljena jer bolničarke nisu imale vremena da upute koju lepu reč jednoj staroj ženi dok su svud unaokolo spektakularno umirali mladi ljudi. Pošto su je najpre povratili kiseonikom, davali su joj injekcije i pilule protiv otoka. Kad bi joj, međutim, zatrebala lopata, obično nije bilo nikog da joj je donese. Čak ni ogrtač nije imala. Jednom prilikom, dok se pridržavala za zid na putu do toaleta, prišao joj je starac u sivoj pidžami koji je pričao skarednosti i pokazivao joj onu stvar. Telesne potrebe pretvorile su se u mučenje. Kad bi je bolničarke propitivale o pilulama, tvrdila je da ih je popila, ali često je lagala. Ubrzo potom, premda je malo lakše disala, noge su počele toliko da je svrbe da je morala ležati na šakama kako se ne bi češala. Već trećeg dana je molila da je puste kući, mada očigledno nije molila pravu osobu. Stoga su i suze koje je ronila šestog dana ponajviše bile suze olakšanja što će pobeći iz tog čistilišta.

Na prijavnici je Majkl K zamolio da mu pozajme invalidska kolica i bio odbijen. Noseći njenu tašnu i cipele, pridržavao je majku i pomagao joj da pređe pedesetak koraka do autobuske stanice. Tamo je čekala gomila sveta. Red vožnje pilepljen na banderi obećavao je autobus svakih petnaest minuta. Čekali su pun sat dok su se senke dužile a vetar bivao sve hladniji. Pošto nije mogla da stoji, Ana K je sedela

naslonjena na zid, ispruženih nogu kao prosjakinja, dok je Majkl čuvao mesto u redu. Kad je autobus stigao, nije bilo slobodnih sedišta. Majkl se uhvatio za šipku i obgrlio majku kako se ne bi drmusala. Do njene sobe u Si Pointu stigli su tek u pet po podne.

Osam godina je Ana K radila kao služavka kod jednog penzionisanog fabrikanta čarapa i njegove žene koji su živeli u Si Pointu, u petosobnom stanu s pogledom na Atlantski okean. Po ugovoru je trebalo da dolazi u devet ujutru i ostaje do osam uveče, uz tročasovni popodnevni odmor. Radila je naizmenično po pet ili šest dana nedeljno. Imala je dve nedelje plaćenog odsustva i vlastitu sobu u istoj zgradi. Dobijala je pristojnu platu, gospodin i gospođa bili su razložni ljudi, a posao se teško nalazio, pa Ana K nije bila nezadovoljna. Od pre godinu dana, međutim, počela je da oseća vrtoglavicu i gušenje kad god se sagne. Zatim se pojavila i vodena bolest. Burmanovi su je zadržali da im kuva, smanjili joj platu za trećinu, a za spremanje stana unajmili neku mlađu ženu. Dozvolili su joj da ostane u svojoj sobi, koja im je stajala na raspolaganju. Vodena bolest se pogoršavala. Nedeljama pre odlaska u bolnicu bila je prikovana za postelju, nesposobna da radi. Živela je u stalnom strahu da će i milosrđu Burmanovih jednom doći kraj.

Njena soba ispod stepeništa u stambenom bloku Azurna obala bila je predviđena za klima-uređaje, koji nikad nisu ugrađeni. Na vratima je stajala tabla: lobanja nad ukrštenim kostima otisnuta crvenom farbom, a ispod toga natpis OPASNO PO ŽIVOT – GEVAAR – INGOZI. Nije bilo ni električnog osvetljenja ni ventilacije; vazduh je uvek bio memljiv. Majkl je otvorio vrata i uveo majku, zapalio sveću pa izašao u hodnik dok se ona spremala da legne. To prvo veče po njenom povratku, kao i svako veče sledećih nedelju

dana, proveo je kod nje: kuvao joj je supu na parafinskoj peći, starao se da joj bude što udobnije, obavljao sve neophodne poslove i trudio se da je uteši gladeći je po rukama kad bi se rasplakala. Jedne večeri uopšte nije bilo autobusa iz Si Pointa pa je morao da prenoći kod nje spavajući na asuri odeven u kaput. U neko doba se probudio smrznut do kosti. Kako nije mogao da zaspi, a zbog policijskog časa nije mogao ni da ode, do zore je sedeo na stolici i cvokotao dok je majka stenjala i hrkala.

Majklu K nije prijala telesna prisnost koju su im nametale duge večeri u toj skućenoj sobi. Uznemiravali su ga otoci na majčinih nogama i skretao je pogled kad bi joj pomagao da ustane iz kreveta. Po butinama i mišićama je imala ogrebotine od češanja (jedno vreme je pred spavanje čak navlačila rukavice). Ali nije bežao od onoga što je smatrao svojom dužnošću. Pitanje koje ga je mučilo još pre mnogo godina dok je sedeo iza ostave za bicikle u Hojs Norenijusu, naime, zbog čega je došao na svet, dobilo je odgovor: došao je na svet da bi se starao o majci.

Nikakve sinovljeve priče nisu mogle da umire strah Ane K od svega što bi je moglo zadesiti ako izgubi svoju sobu. One noći provedene među samrtnicima u hodniku bolnice Somerset naučile su je koliko u ratnim vremenima svet ume da bude ravnodušan prema starici koja boluje od ružne bolesti. Nesposobna za bilo kakav rad, uviđala je da je od dna deli samo nepouzdana dobra volja Burmanovih, savesnost priprostog sina i, ako bi došlo do najgoreg, ušteđevina iz tašne skrivene u koferu ispod kreveta: u jednom novčaniku nova valuta, u drugom stara, sada bezvredna, koju iz sumnjičavosti nikad nije zamenila.

I tako se jedne večeri, kad je Majkl stigao s pričom o otpuštanjima u Parkovima i vrtovima, prisetila nečega o

čemu je dotle samo dokono maštala: plana da napusti grad u kom više nije imala čemu da se nada i vrati se na mirnije selo gde je živela kao devojčica.

Ana K rodila se na jednoj farmi u okrugu Princ Albert. Otac joj nije bio pouzdan čovek; znao je da se napije; a dok je bila dete selili su se od farme do farme. Majka je prala veš i radila po mnogim kuhinjama; Ana joj je pomagala. Kasnije su prešli u gradić Oudshorn, gde je Ana neko vreme išla u školu. Kad je rodila prvo dete, preselila se u Kejptaun. Onda je stiglo i drugo, od drugog oca, pa treće, koje je umrlo, te najzad i Majkl. One rane godine pre Oudshorna Ana je pamtila kao najsrećnije godine svog života, doba topline i izobilja. Sećala se kako je sedela u kokošinjcu okružena živinom koja je kvocala i čeprkala po prašini; sećala se kako je tragala za jajima ispod grmlja. Ležeći u svojoj zagušljivoj sobi dok je napolju popodnevna zimska kiša curkala sa stepeništa, sanjala je o bekstvu od nehatnog nasilja, prepunih autobusa, redova za hranu, osionih trgovaca, lopova i prosjaka, noćnih sirena, policijskog časa, hladnoće i vlage, i o povratku na selo gde će, ako već mora da umre, bar umreti pod plavim nebom.

U planu koji je opisala Majklu nije pomenula ni smrt ni umiranje. Predložila mu je da napusti Parkove i vrtove pre nego što dobije otkaz pa da zajedno otputuju vozom u Princ Albert, gde bi za nju iznajmili sobu dok on bude tražio posao na nekoj farmi. Ako mu daju dovoljno velik stan, i ona će živeti s njim i voditi mu domaćinstvo; u protivnom, on će joj nedeljom dolaziti u posetu. Da bi pokazala da misli ozbiljno, tražila mu je da izvuče onaj kofer ispod kreveta i na njegove oči uzela da prebrojava svežanj novih novčanica koje je, kako je tvrdila, odvajala baš za tu priliku.

Očekivala je da će Majkl pitati kako to zamišlja da bi jedan mali provincijski grad prigrlio dvoje stranaca, pogotovu kad

je jedno od njih starica narušenog zdravlja. Imala je i spreman odgovor. Ali Majkl nijednog trenutka nije posumnjao u njenu priču. Baš kao što je svih onih godina u Hojs Norenijusu verovao da ga je majka tamo ostavila s nekim razlogom koji će se, ma koliko isprva delovao nedokučivo, na kraju ipak razjasniti, tako je i sada bez pogovora prihvatio mudrost plana koji je ona smislila za njih dvoje. Umesto novčanica rasprostrtih na pokrivaču, u mislima je video belo okrečenu kućicu nasred širokog polja, sa dimom koji se vije iz odžaka, i majku na pragu, nasmejanu i zdravu, kako ga dočekuje posle napornog dana.

Sledećeg jutra Majkl se nije pojavio na poslu. Sa svežnjevima majčinog novca zataknutim u čarape, otišao je na željezničku stanicu i potražio šalter za rezervacije. Tamo mu je službenik rekao da bi mu on drage volje prodao dve karte do Princ Alberta ili najbliže stanice („Princ Albert ili Princ Alfred?“, pitao je), ali da K ne računa da će se ukrcati u bilo koji voz ako uz rezervaciju nema i dozvolu za napuštanje policijske zone Poluostrva Kejp. Najranija moguća rezervacija bila bi za osamnaesti avgust, kroz dva meseca; što se dozvole tiče, to je u isključivoj nadležnosti policije. K je molio za neki bliži datum, ali bez uspeha; zdravstveno stanje njegove majke nije nikakva prednost, rekao mu je službenik; naprotiv, savetovao mu je da njenu bolest i ne pominje.

Sa stanice je K otišao na Kaledon skver i dva sata stajao u redu iza neke žene sa kenjkavom bebom. Dali su mu dva svežnja formulara, jedan za majku, drugi za njega. „Prikačite rezervacije za plave formulare, odnesite ih u sobu E-5“, rekla je žena u policijskoj uniformi.

Kad bi padala kiša, Ana K je ispod vrata podmetala stari peškir kako voda ne bi prodirala u sobu. Unutra je mirisalo na lizol i talk. „Ovde se osećam kao žaba ispod kamena“,

prošaptala je. „Ne mogu čekati do avgusta.“ Pokrila je lice šakama i ležala ćuteći. Posle nekog vremena K je zaključio da mu nedostaje vazduha. Otišao je do obližnje bakalnice. Tamo nisu imali hleba. „Ni hleba ni mleka“, rekao je prodavac, „dođite sutra.“ Kupio je keks i kondenzovano mleko, a zatim stajao ispod tende posmatrajući kako pada kiša. Sutradan je odneo formulare u sobu E-5. Dozvole će, rekli su mu, stići poštom, kad molbe pregleda i odobri policija u Princ Albertu.

Potom je otišao u park De Val, gde su mu, kao što je i očekivao, rekli da će na kraju meseca dobiti otpremninu. „Nije važno“, rekao je predradniku, „mi ionako odlazimo, majka i ja.“ Sećao se majčinih poseta u Hojs Norenijusu. Nekad bi donosila maršmelou, nekad čokoladni keks. Zajedno bi prošetali po igralištu, zatim se vratili u trpezariju da popiju čaj. U danima određenim za posete dečaci su nosili svoja najbolja odela kaki boje i braon sandale. Neki uopšte nisu imali roditelje, druge su roditelji zaboravili. „Meni je otac umro, majka je zaposlena“, rekao im je o sebi.

U uglu sobe je napravio ležaj od jastučića i ćebadi i provodio večeri sedeći u mraku i osluškujući kako majka diše. Ona je sve duže i duže spavala. Ponekad bi i on zaspao sedeći, i tako propustio poslednji autobus. Ujutru bi se budio sa glavoboljom. Preko dana je lunjao ulicama. Sve je stajalo u mestu dok su čekali dozvole, koje nisu stizale.

Jednog ranog nedeljnog jutra svratio je u park De Val i obio katanac na šupi u kojoj su vrtlari držali opremu. Uzeo je ručni alat i kolica s jednim točkom, koja je odgurao do Si Pointa. Radeći u dvorištu iza zgrade, rasturio je jedan stari sanduk i od letava skuckao postolje veličine šezdeset sa šezdeset, sa uspravnim naslonom, koje je žicom privezao za kolica. Onda je pokušao da nagovori majku da izađe i provoza se. „Prijaće ti svež vazduh“, rekao je. „Niko nas neće

videti, prošlo je pet, kej je pust.“ „Videće nas neko iz stanova“, odgovorila je majka, „neću da mi se ljudi smeju.“ Sutradan je popustila. U kaputu, šeširu i papučama, izašla je šljapkajući u sivilo kasnog popodneva i dopustila Majklu da je smesti u kolica. Povezao ju je preko Bič rouda do popločanog šetališta uz more. Tamo nije bilo nikoga osim dvoje staraca koji su šetali psa. Ana K se ukočeno držala za ivice postolja, udišući hladan morski vazduh, dok ju je sin stotinak metara vozio šetalištem, onda malo zastao da bi mogla da gleda kako se talasi razbijaju o stene, nastavio još stotinak metara, ponovo zastao, i naposletku je vratio kući. Zabrinuo se kad je shvatio koliko je majka teška i koliko su kolica nestabilna. Jednog trenutka su se nakrenula i malo je nedostajalo da majka ispadne. „Ovo je zdravo za tebe“, rekao je, „bar dišeš punim plućima.“ Sutradan po podne je padala kiša pa nisu izlazili.

Bavio se mišlju da napravi teretna kolica tako što bi drvenu kutiju postavio na točkove od bicikla, ali nije znao kako da nabavi osovину.

Onda, jednog prekrasnog popodneva u poslednjoj nedelji juna, neki vojni džip je velikom brzinom uleteo u Bič roud i udario mladića koji je prelazio ulicu, odbacivši ga na automobile parkirane uz ivičnjak. Pritom se i džip zaneo, izleteo s kolovoza i zaustavio se na nepokošenom travnjaku ispred Azurne obale, gde su vozača i njegovog saputnika dočekali mladićevi razjareni drugovi. Izbila je tuča, i ubrzo se oko njih sjatila gomila sveta. Ljudi su objicali parkirane automobile, gurali ih do sredine kolovoza i tamo ih ostavljali prevrnute. Na sirene koje su objavile policijski čas niko se nije obazirao. Kola hitne pomoći, koja su stigla u pratnji patrolnog motocikla, zaokrenula su nadomak barikade i brzo se udaljila zasuta kišom kamenja. Onda je sa balkona četvrtog sprata neko zapucao iz revolvera. Ljudi su počeli da

viču i beže, sklanjajući se u zgrade duž keja, gde su jurili kroz hodnike, lupali na vrata, razbijali prozore i svetiljke. Onog s revolverom dovukli su iz skloništa, i šutirali ga dok nije izgubio svest i ostao da leži na pločniku. Neki stanari su čutali u mraku iza zaključanih vrata, drugi su istrčavali na ulicu. Jednoj ženi, sateranoj u dno hodnika, zderali su haljinu sa ramenâ; neko se okliznuo na požarnim stepenicama i slomio gležanj. Razulareni mladići razbijali su vrata stanova i grabili sve što stignu. U stanu tačno iznad sobice Ane K, pokidali su zavese, pobacali svu odeću na pod, polomili nameštaj i zapalili vatru, iz koje su, mada se nije proširila, kuljali gusti oblaci dima. Na travnjacima ispred Azurne obale, Zlatne obale i Kopakabane, u gomili koja je narastala, ljudi su stajali s pokradenim stvarima kraj nogu i kamenjem iz ukrasnih leja gađali široke prozore s pogledom na more sve dok nijedno okno nije ostalo čitavo.

Policijski kombi s plavim rotacionim svetlom zaustavio se na šetalištu pedesetak metara dalje. Začulo se štektanje automatskog pištolja, a zatim i uzvratni pucnji iza barikade od prevrnutih automobila. Kombi je naglo zaokrenuo i nestao, dok se gomila uz vrisku i povike povlačila Bič rou-dom. Prošlo je još dvadeset minuta, i već je padao mrak, kad su se konačno pojavile policijske i vojne trupe. Sprat po sprat, zauzimali su ugrožene zgrade, ne nailazeći na otpor neprijateljske strane, koja se dotle razbežala po uličicama u zaleđu. Jedna pljačkašica, koja nije trčala dovoljno brzo, ubijena je na licu mesta. Iz okolnih ulica, policajci su donosili razbacane pokradene stvari i odlagali ih na travnjak. Tamo su, do kasno u noć, stanari s baterijskim lampama tražili svako svoju imovinu. Oko ponoći, kad je operacija već bila pri kraju, malo dalje u istoj ulici, u mračnom haustoru jedne zgrade pronađen je presamićeni izgrednik kome se

metak zario u pluća i nekud je odnesen. Postavljeni su noćni stražari i glavnina trupa se povukla. U ranim jutarnjim satima digao se vetar i gusta kiša počela je da zasipa polupane prozore Azurne obale, Zlatne obale, Kopakabane, a nešto dalje i Egremonta i Malibu Hajtsa, odakle se nekad pružao ušuškan pogled na istočno-zapadne pomorske rute oko Rta dobre nade, šibajući zavese, natapajući tepihe, a ponegde i plaveći podove.

Dok se sve to odvijalo, Ana K i njen sin sedeli su zgureni i tihi poput miševa u svojoj sobici ispod stepeništa, ne dajući glasa od sebe ni kad su namirisali dim, pa ni kad se napolju začuo bat teških čizama i kad je nečija ruka prodrmusala zaključana vrata. Nisu ni pomišljali da je sve to, i buka i graja i pucnjava i prštanje stakla, ograničeno na samo nekoliko okolnih blokova: dok su zajedno sedeli na krevetu, jedva se usuđujući i da šapuću, polako je u njima raslo uverenje da je u Si Point konačno stigao pravi rat i zatekao ih nespremljene. Do nekog doba, nakon što je majka konačno zadremala, Majkl je sedeo načuljenih ušiju, zureći u prugu sive svetlosti ispod vrata, dišući sasvim tiho. Kad je majka zahrkala, stavio joj je ruku na rame kako bi je utišao.

I tako je, sedeći naslonjen na zid, najzad i zaspao. Kad se probudio, svetlost ispod vrata bila je jasnija. Otključao je vrata i izašao na vrhovima prstiju. Hodnik je bio zasut staklom. U platnenim stolicama na prilazu zgradi sedela su dva stražara okrenuta leđima, posmatrajući kišu i sivo more. K se tiho vratio u majčinu sobu i zaspao na asuri.

Kasnije tog dana, kad su stanari Azurne obale počeli da se vraćaju kako bi pospremili nered ili zapakovali preostale stvari ili samo zurili u štetu i plakali, i kad je kiša prestala, K je otišao do Olifants rouda u Grin Pointu, do Misije Svetog Josifa, gde se nekad, bez mnogo pitanja, mogla dobiti činija

supe i prenoćište, i gde se nadao da bi bar na neko vreme mogao skloniti majku iz opustošene zgrade. Ali gipsani kip Svetog Josifa s bradom i štapom više nije bio tamo, nestalo je i mesingane table na ulazu, prozorski kapci bili su zatvoreni. Pokucao je na vrata susedne zgrade i čuo škripanje daske u podu, ali niko se nije pojavio.

Prolazeći gradom na putu za posao, K je svakog dana dolazio u dodir sa armijom beskućnika i ubožnika koji su prethodnih godina zaposeli ulice u centru, gde su prosili i krali ili čekali u redu pred humanitarnim agencijama ili naprosto sedeli po hodnicima javnih zdanja ne bi li se ugrejali, dok bi noću potražili zaklon u izgorelim lučkim skladištima ili u čitavim blokovima napuštenih stanova i kancelarija iznad Ulice Brej, gde policija nikad nije zalazila pešice. U godini pre nego što su vlasti konačno uvele kontrolu kretanja, Kejptaun i okolinu preplavili su ljudi iz unutrašnjosti koji su tražili bilo kakav posao. Nigde nije bilo ni posla ni smeštaja. Ako on i majka upadnu u to more gladnih usta, razmišljao je K, kakvi će im biti izgledi? Koliko će još dugo moći da je vozi po gradu u kolicima s jednim točkom i prosi za koru hleba? Lutao je besciljno čitav dan, i vratio se u sobu obuzet mračnim mislima. Za večeru je spremio supu sa dvopekom i sardinama, zaklonivši peć ćebetom kako svetlost ne bi privlačila pažnju.

Sve su nade polagali u dozvolu za napuštanje grada. Ali poštansko sanduče Burmanovih, gde bi policija morala poslati dozvolu ako je ikad pošalje, bilo je zaključano; a posle noćnih nereda i Burmanovi su, potreseni, otišli nekud s prijateljima, ne rekavši kad se vraćaju. Stoga je Ana K poslala sina gore u stan da donese ključ od poštanskog sandučeta.

K nikad ranije nije bio u tom stanu. Unutra je zatekao strahovit nered. U vodi koja je nadirala kroz prozore nošena

jakim vetrom ležali su polomljeni delovi nameštaja, nago-reli dušeci, krhotine stakla i porcelana, uvele saksijske biljke, mokra posteljina i tepisi. Za đonove mu se lepilo testo od belog brašna, ovsenih pahuljica, šećera, mačjeg izmeta i zemlje. U kuhinji je frižider ležao prevrnut licem prema podu, ali kompresor je i dalje preo, a oko šarki na vratima izbijao je nekakav žućkasti skorup i slivao se u vodu koja mu je sezala do gležnjeva. Redovi konzervi bili su porušeni s polica; mirisalo je na vino. Na blistavobelom zidu neko je sprejom za čišćenje rerne napisao: U ĐAVOL.

Majkl je nagovorio majku da se popne i sama se uveri na šta liči stan. Već dva meseca nije odlazila gore. Stajala je na dasci za hleb u dovratku dnevne sobe sa suzama u očima. „Zašto su ovo uradili?“, prošaptala je. Odbijala je da uđe u kuhinju. „A tako fini ljudi!“, rekla je. „Ne znam kako će ovo da prežive!“ Majkl joj je pomogao da siđe do svoje sobe. Nikako nije mogla da se smiri, stalno je zapitkiivala kuda su otišli Burmanovi, ko će ono gore da počisti, kada se gospodin i gospođa vraćaju.

Ostavivši je dole, Majkl se vratio u poharani stan. Uspravo je frižider, ispraznio ga, počistio krhotine stakla u ugaio, ugrubo pokupio vodu s poda. Napunio je pet-šest kesa za đubre i poređao ih kraj ulaznih vrata. Hranu koja se još mogla jesti izdvojio je na stranu. Nije se upuštao u sređivanje dnevne sobe, samo je razapeo zavese preko zjapećih prozorskih okvira kako je najbolje umeo. Ovo što radim, govorio je sebi, ne radim zbog to dvoje staraca nego zbog svoje majke.

Bilo je očigledno da Burmanovi tu neće moći da žive dok se prozori ne poprave i dok se ne uklone tepisi, koji su već počinjali da zaudaraju. Pa ipak, ideja da prisvoji stan sinula mu je tek kada je ugledao kupatilo.

„Samo noć ili dve“, ubeđivao je majku, „da se bar ispavaš na miru. Dok ne vidimo šta ćemo dalje. Ja ću preneti divan u kupatilo. Ujutru ću sve vratiti na mesto. Obećavam. Burmanovi nikad neće saznati.“

Namestio je divan u kupatilu prekrivši ga krevetskim čaršavima i stolnjacima. Zaglavio je kartone u prozore i upalio svetlo. Bilo je tople vode: okupao se. Ujutru je uklonio sve tragove. Stigao je i poštar. Nije bilo ničega za sanduče Burmanovih. Padala je kiša. Izašao je na ulicu i sedeo ispod zaklona na autobuskoj stanici gledajući kako pada kiša. Sredinom popodneva, kad je postalo jasno da Burmanovi ni tog dana neće doći, vratio se u stan.

Kiša je padala danima. Od Burmanovih nije bilo nikakvog glasa. K je metlom izbacio ustajalu vodu na balkon i otpušio odvođe. Iako je vetar duvao kroz stan, plesan je sve gore zaudarala. Oprao je kuhinjski pod i odneo kese sa đubretom u prizemlje.

Počeo je da provodi ne samo noći nego i dane u stanu. U jednom kuhinjskom plakaru otkrio je gomile ilustriranih magazina. Ležao je na krevetu, ili u kadi, listajući slike prelepih žena i bogate hrane. Dublje ga je obuzimala hrana. Pokazao je majci sliku blistavog svinjskog buta ukrašenog trešnjama i kolotovima ananasa postavljenog između zdelice malina sa šlagom i pite od ogrozda. „Takve stvari više niko ne jede“, rekla je majka. On se usprotivio. „Prasići ne znaju da je rat“, rekao je. „Ananasi ne znaju da je rat. Hrana i dalje raste. Neko mora da je jede.“

Otišao je do samačkog hostela u kom je stanovao i platio zaostalu kiriju. „Dao sam otkaz“, rekao je nastojniku. „Majka i ja idemo na selo da se sklonimo od svega. Samo još čekamo dozvolu.“ Uzeo je svoj bicikl i kofer. Usput je na otpadu kupio metar čelične šipke. Kolica s drvenim sedištem stajala su iza

kuće tačno kako ih je i ostavio; sada se sav posvetio zamisli da od točkova svog bicikla napravi kolica u kojima bi majku izvodio u šetnju. Ali, premda su ležišta glatko prilježla na novu osovinu, nije znao kako da spreči šetanje točkova. Sati-ma se bezuspešno trudio da napravi graničnike od žice. Onda je digao ruke. Nešto će mi već pasti na pamet, rekao je sebi, i ostavio rasklopljeni bicikl na podu u kuhinji Burmanovih.

Na gomili stvari u dnevnoj sobi zatekao se i jedan tranzistor. Igla je bila zaglavljena na kraju skale, baterije istrošene, pa je ubrzo izgubio zanimanje za njega. Međutim, preturajući po kuhinjskim fiokama, pronašao je kabl kojim ga je priključio na struju. I tako je sada mogao da leži u mračnom kupatilu slušajući muziku iz susedne sobe. Ponekad bi ga to i uspavalo. Ujutru bi se probudio i čuo kako muzika još uvek svira; ili bi čuo reski govor na nekom nerazumljivom jeziku, iz kog je uspevao da razabere samo imena dalekih sela i gradova: Vakerstrom, Pitersburg, King Vilijams Taun. Ponekad bi samog sebe uhvatio u monotonom pevušenju.

Nakon što se zasatio magazina, počeo je da prelistava stare novine odložene ispod sudopere, toliko stare da se nijednog opisanog događaja nije sećao, mada je, doduše, prepoznao neke fudbalere. DOLIJA UBICA IZ KAMISKRONA glasio je jedan naslov, iznad slike čoveka sa lisicama koji je u poderanoj beloju košulji stajao između dva policajca. Premda su mu zbog lisica ramena bila spuštena i povijena, ubica iz Kamiskrona gledao je u objektiv sa osmehom koji se K-u činio spokojnim i zadovoljnim. Ispod je bila još jedna slika: puška s remenom snimljena naspram belog zida i potpis „Ubičino oružje“. K je taj članak prikacio na vrata frižidera; danima posle toga, kad god bi podigao pogled sa točkova na kojima je povremeno radio, susretao se s pogledom čoveka iz Kamiskrona, gde god da se to mesto nalazilo.

Nemajući drugog posla, pokušao je da osuši raskvašene knjige Burmanovih kačevićih o konopac koji je razapeo u dnevnoj sobi; ali sve je to predugo trajalo pa je izgubio zanimanje. Nikad on nije mario za knjige, i ništa ga nije privlačilo u tim pričama o oficirima i ženama koje se zovu Lavinja, premda se neko vreme zabavljao rastavljajući slepljene listove raskošno ilustrovanih knjiga o Jonskim ostrvima, Mavarskoj Španiji, Finskoj – zemlji jezerâ, Baliju, i drugim mestima u svetu.

Onda se jednog jutra Majkl prenuo iz sna čuvši struganje brave na ulaznim vratima i ugledao četvoricu ljudi u radnim kombinezonima koji su bez reči prošli pored njega i krenuli da iznose stvari iz stana. Pohitao je da skloni delove svog bicikla. Majka je došljapkala u kućnoj haljini i jednoga zadržala na stepeništu. „Gde je gazda? Gde je gospodin Burman?“, pitala je. Čovek je slegnuo ramenima. K je izašao na ulicu i obratio se vozaču kamiona. „Da li vas šalje gospodin Burman?“, pitao je. „A šta ti misliš, čoveče?“, rekao je vozač.

Majkl je pomogao majci da se vrati u krevet. „Samo mi nije jasno“, rekla je, „zašto mi niko ništa ne govori. Šta ću ako mi sutra zakucaju na vrata i kažu da odmah moram da se iselim, soba im je potrebna za poslugu? Kuda ću ja onda?“ Dugo je sedeo kraj nje gladeći je po ruci, slušajući njene žalopojke. Potom je izneo točkove bicikla i čeličnu šipku i alat u dvorište iza kuće i seo na osunčano mesto da još jednom razmisli kako bi udesio da točkovi ne spadaju sa osovine. Radio je čitavo popodne; do večeri, služeći se testerom za metal, nekako je uspeo da s oba kraja šipke ureže loze, na koje su se mogle naviti podloške od jednog cola. Nakon što je točkove i podloške navukao na osovinu, trebalo je još samo omotati krajeve žicom da bi podloške prionule uz točkove i činilo se da je problem rešen. Te noći

nije mogao ni da jede ni da spava, toliko je bio nestrpljiv da se vrati započetom poslu. Ujutru je rasturio staro postolje za sedenje i od dasaka napravio uzanu, spreda otvorenu kutiju sa dugačkim ručkama, koju je žicama pričvrstio za osovinu. Imao je sada zdepastu rikšu koja je, ako ne baš čvrste građe, mogla izneti majčinu težinu; i tako je uveče, kad je ledeni vetar sa severoistoka poterao kućama sve osim najupornijih šetača, ponovo mogao da izvede majku, zamotanu u kaput i ćebe, u vožnju pored mora koja joj je izmamila osmeh.

Bio je trenutak da se nešto preduzme, sad ili nikad. Nisu pošteno ni zakoračili u sobu, a on je već izlagao plan o kom je razmišljao još od dana kad je napravio prva kolica. Samo gube vreme, rekao je, čekajući dozvole. Dozvole im nikad neće stići. A bez dozvola nema putovanja vozom. Koliko sutra ih mogu izbaciti iz ove sobe. Zašto je ne bi odvezao do Princ Alberta u kolicima? Videla je i sama koliko su udobna. Ova vlaga ovde nije zdrava za nju, kao ni stalna briga za budućnost. Čim se srede u Princ Albertu, i ona će brzo pre-zdraviti. Putovanje će im uzeti najviše dan-dva. Svuda ima dobrih ljudi, neko će se već zaustaviti da ih poveze.

Satima se raspravljao s njom, i sâm iznenađen svojom pregovaračkom veštinom. Pa zar očekuje da ona usred zime spava napolju, protivila se majka. Uz malo sreće, odvratio je, mogli bi stići do Princ Alberta i za jedan dan – na kraju krajeva, autom se putuje samo četiri sata. Šta ako padne kiša?, pitala je ona. Postaviće tendu na kolica, objasnio je. A šta ako ih zaustavi policija? Valjda policija ima pametnija posla, odvratio je, nego da zaustavlja dvoje nedužnih ljudi koji ne traže mnogo, samo priliku da se sklone iz prenaseljenog grada. „Zašto bi policiji odgovaralo da spavamo krijući se po tuđim tremovima i prosimo na ulici i svima dosadujemo?“ Toliko je bio uverljiv da je Ana K naposletku

popustila, doduše uz dva uslova: da on još jednom ode u policiju i raspita se zašto im dozvole ne stižu, te da je pusti da se bez žurbe spremi za put. Majkl je radosno pristao.

Sledećeg jutra, umesto da čeka autobus koji je mogao i da ne stigne, krenuo je glavnim putem prema centru grada laganim trkom, uživajući u zdravom radu svoga srca, u snazi vlastitih udova. Pred šalterom sa natpisom HERVESTIGING – PROMENA BORAVIŠTA već se bio otegao red; trebalo mu je sat vremena da stigne do šaltera i policajke sa podozrivim pogledom.

Pokazao je dve vozne karte. „Hteo sam samo da pitam da li je stigla dozvola“, rekao je.

Žena mu je pružila one iste formulare. „Popunite formule i odnesite ih u E-5. Spremite karte i rezervacije.“ Pogledala je preko K-ovog ramena u prvog iza njega. „Da?“

„Ne“, rekao je K, pokušavajući da joj opet skrene pažnju, „za dozvolu sam već podneo molbu. Samo me zanima: da li je dozvola stigla?“

„Za dozvolu morate imati rezervaciju! Imate li rezervaciju? Za koji datum?“

„Osamnaesti avgust. Ali moja majka...“

„Osamnaesti avgust je tek za mesec dana! Ako ste podneli molbu i ako vam izdaju dozvolu, dobićete je, stići će vam na kućnu adresu! Sledeći!“

„Ali zato vas i pitam! Zato što, ako mi dozvola ne stigne, moram smisliti drugi plan. Majka mi je bolesna...“

Policajka je lupila šakom o pult da bi ga učutkala. „Nemojte me zadržavati! Govorim vam poslednji put: *ako vam izdaju dozvolu, dobićete je!* Zar ne vidite koliko sveta ovde čeka? Zar ne razumete? Šta ste vi – idiot?“ Nalaktila se na pult i značajno upiljila preko K-ovog ramena. „*Sledeći!*“